

Nr 691

Av fru Lewén-Eliasson och fru Holmqvist, om ökad rättssäkerhet för barn i vårdnadsmål.

Med den ökade skilsmässofrekvensen följer en ökning av antalet tvister där föräldrar processar om vem av dem som efter skilsmässan skall få vårdnaden om deras gemensamma barn. En annan bidragande orsak till ökningen av vårdnadsmålen är den omständigheten att båda föräldrarna numera i betydande utsträckning arbetar utanför hemmet och därför kommer att ägna sig åt barnens omvårdnad och fostran i ungefär samma omfattning, varför de i många skilsmässor med all rätt anser sig lika kapabla att ge barnen den bästa omvårdnaden efter skilsmässan.

I huvudsak regleras vårdnadstvister mellan skilsmässoföräldrar endast av en bestämmelse i föräldrabalken kap. 6, § 7, vars lydelse är: »Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, har rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, huru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, give rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, såframt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej bestämmer rätten efter vad med hänsyn främst till barnens bästa finnes skäligt. Bär endera huvudsakligen skulden till sammanlevnadens hävande och äro de lika skickade att hava vårdnaden om barnen, vare den andre närmast därtill. Finnes med hänsyn till barnens bästa uppenbart, att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden, skall denna anförtros åt särskilt förordnad förmyndare.

Dömes till återgång av föräldrarnas äktenskap eller till hemskillnad eller äktenskapsskillnad mellan dem, meddele rätten tillika förordnande angående vårdnaden om barnen; och skall därvid vad i första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.»

Som framgår härav är den ledande principen att *barnets* intresse i främsta rummet bör tillgodoses vid vårdnadstvister. Någon närmare vägledning över hur denna intresseavvägning skall ske lämnas inte i förarbetena till lagstiftningen annat än genom omnämmandet av sådana omständigheter, som pekar på eventuell olämplighet hos den ene föräldern. Men däremot ges ingen ledning i fråga om de omständigheter, som skall vara vägledande eller avgörande i de betydligt flera fall, då de båda föräldrarna förefaller att på ett likvärdigt sätt kunna ge barnen en social och ekonomisk trygghet.

På vilket sätt barnets rättighet att uttala sina synpunkter och önskemål

skall tillgodoses omnämnas över huvud inte. Det finns ej något samhälleligt organ till vilket barnet kan vända sig för att få hjälp vid skilsmässotvister som det måste anses ha rätt till. Det finns inte ens regler för eller en fast praxis när det gäller inhämtande av yttrande från barnavårdsnämnd. Barnets absoluta rättslöshet i sammanhanget förefaller inte särskilt väl förenlig med principen att vårdnadsmålen skall avgöras utifrån vad som är mest förenligt med barnets intresse.

Varken advokaterna eller domstolsjuristerna har en rimlig — i de flesta fall sannolikt ingen — familjepsykologisk eller mentalhygienisk utbildning. Mindre sällan finner man en sådan fackmässig kompetens företrädd inom de barnavårdsnämnder som kan få i uppdrag att verkställa vårdnadsutredningar åt domstolarna. Bevismaterialet i vårdnadstvisterna uppletas därför huvudsakligen av föräldrarna, deras anförvanter och goda vänner i samråd med parternas advokater, varvid berörda parter mången gång saknar både kompetens och vilja att införskaffa det material som kan vara vägledande för vad som bäst tjänar barnets intresse. Vårdnadsprocesserna kan urarta till en våldsamt kamp där parterna söker nedvärdera varandra genom att dra fram negativa drag och handlingar hos motparten. Barnet slites mellan dessa fiendeläger i en alltmer förgiftad atmosfär, medan domstolarna i vissa stycken får en mycket bräcklig grundval för bedömningen av vad som egentligen är det väsentliga i vårdnadsfrågan. Som tidigare framhållits är det icke ens säkert att barnavårdsnämnd höres.

Det rådande systemet i vårdnadsmålen förefaller att i icke ringa omfattning — kanske i onödan — medföra risker för barnets psykiska hälsa, samtidigt som juristerna med deras i detta avseende begränsade fackmässiga kompetens för det ur psykologisk synpunkt mångtydiga material, som många vårdnadsfall har att uppvisa, får ett ännu svårhanterligare material att bedöma på grund av snedvridna informationer som parterna lämnar om varandra.

Barnets rättssäkerhet måste tillgodoses på ett annat och effektivare sätt än som sker i nuvarande ordning.

I ett fåtal fall sker barnpsykologiska utredningar före domen. Genom dessa utredningar, som bygger på ingående och omfattande samtal och andra tester av barnen, får de på ett adekvat sätt uttrycka sina önskemål. I icke så få fall synes dessa utredningar, även beträffande små barn, visa hos vilken av föräldrarna barnen har den starkaste känslomässiga förankringen. Först härigenom kommer man åt den kanske viktigaste frågan i vårdnadstvister, nämligen hur man bäst skall tillgodose barnens emotionella trygghet. Genom dessa utredningar länkas vårdnadsmålen många gånger in i mindre förgiftade tankegångar, eftersom man kanske mer går in för att ange de positiva dragen hos föräldrarna än enstaka negativa handlingar hos en motpart.

Någon rättslig reglering över förutsättningarna för att i ett vårdnadsfall

få barnpsykologisk utredning föreligger ej, utan sker dessa regelmässigt på begäran av domstol.

Även i sådana fall där barnavårdsnämnds yttrande infordrats och nämnden påkallar ovannämnda utredning, kan detta negligeras av domstolen. Den enskilde föräldern har ingen rättighet eller praktisk möjlighet att mot den andres bestridande och mot domstolens önskemål få till stånd en sådan utredning. Särskild besvärsmått över domstolens beslut om att ej inhämta nämnda utredning, även i de fall då båda parterna begär det, föreligger icke enligt bestämmelsen i 49 kap. 8 § rättegångsbalken. Barnpsykiatrer och barnpsykologer vägrar i allmänhet att utföra någon utredning på begäran av ena parten i vårdnadsmål utan medverkar endast om de förordnats därtill av domstol eller barnavårdsnämnd. Det förefaller sannolikt att osäkerheten kring domsluten i många vårdnadsmål skulle elimineras om barnpsykologisk bedömning skett.

Den förstärkning av barnets rättssäkerhet i en vårdnadsprocess som är önskvärd synes kunna tillgodoses genom att barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expertis höres såsom sakkunniga vid handläggning i domstolen av vårdnadsmål.

Med hänvisning till vad ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära utredning om de åtgärder som måste vidtagas i syfte att öka barnens rättssäkerhet i vårdnadsmål, bl. a. genom erforderliga ändringar i föräldrabalken och rättegångsbalken, så att såväl barnavårdsnämnd som en förälder tillförsäkras rätt att i vårdnadsmål få vända sig till barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expertis för utredning.

Stockholm den 26 januari 1966

Anna-Lisa Lewén-Eliasson

Mary Holmqvist